



PSSI PERSPECTIVES — 29

(ZATÍM) JEDNOTNÍ: CO SPOJUJE A ROZDĚLUJE ČESKOU SPOLEČNOST

Natália Tkáčová, Kristína Šefčíková, Prague Security Studies Institute
Říjen 2023



Prague Security
Studies Institute

OBSAH

Úvod	3
Hlavní trendy	3
Trendy v pohybu: Změny napříč lety	5
Procházka mediální scénou: Trendy konzumace médií	7
Osobitě postavení Česka v regionu: Závěr a doporučení	8

Publikace vznikla ve spolupráci s GLOBSEC as podporou National Endowment for Democracy,
Unicredit Bank a VÚB Banky.



ÚVOD

V březnu 2023 think-tank GLOBSEC uskutečnil rozsáhlý průzkum napříč zeměmi střední a východní Evropy. Účelem průzkumu bylo zmapování kolektivní společenské postoje a pohledy na širokou škálu zásadních témat geopolitického významu, včetně Evropské unie a Severoatlantické aliance (NATO), stejně jako probíhající válku na Ukrajině. Průzkum navíc zkoumal názory veřejnosti na zdravotní péči a další klíčové otázky. Průzkumy byly provedeny na vzorku 1000 respondentů v každé zemi (celkem 8000 respondentů) pomocí stratifikovaného vícefázového náhodného výběru ve formě počítačově podporovaného telefonického dotazování (CATI). Ve všech zemích byly profily respondentů reprezentativní pro zemi podle pohlaví, věku, vzdělání, a místa bydliště.

Obecně lze říci, že Česko je v rámci regionu střední a východní Evropy nejvíce prodemokratickou, prozápadní zemí, s vysokou podporou NATO, nebo i Ukrajiny, což se odrazilo i ve výsledcích parlamentních i prezidentských voleb v posledních letech. Češi také v rámci zkoumaného regionu vykazují vysokou míru odolnosti vůči manipulativním narativům, zejména těm, které jsou spojeny s hodnotami a demokratickými principy. Přesto se Česká republika nadále potýká s určitými výzvami, které v budoucnu mohou ohrozit její jednotnost.

HLAVNÍ TRENDY

NATO má patrně větší podporu než EU, ale výhody plynou z obou: Významná většina současných voličů vládní koalice chce zůstat v EU (97 %) a ještě vyšší procento (98 %) chce zůstat v NATO. Opozice má více euroskeptických voličů, kteří chtějí z EU odejít. Nicméně napříč politickým spektrem panuje shoda ohledně výhod členství v EU, které České republice umožňuje vlivnější roli ve světovém dění, jako i shoda na nepostradatelnosti štítu NATO proti zahraničním bezpečnostním hrozbám. Rovněž panuje shoda ohledně poskytování pomoci při obraně sousedních zemí NATO. Česká republika se mezi dotazovanými zeměmi pyšní 81% důvěrou ve vlastní ozbrojené síly, což odráží silnou víru v jejich národní obranné schopnosti.

Německo jako základní kámen strategických partnerství: Koaliční i opoziční voliči považují Německo za nejdůležitějšího strategického partnera (78 % ze všech respondentů). Ekonomická spolupráce, vnímání Německa jako supervelmoci ze strany respondentů, geografická blízkost, pozitivní bilaterální vztahy a vztahy v rámci EU, to vše tyto názory podporuje. Pro koaliční voliče jsou druhým nejvýznamnějším strategickým partnerem USA. Washington hraje důležitou roli celkově pro 42 % všech českých respondentů. Pokud jde o Rusko, pro většinu má malý strategický význam (méně než pro 15 % s výjimkou krajní levice a pravice). U voličů okrajových stran se ukazuje popularita Číny: pro voliče krajní levice je Čína nejvýznamnější strategický partner, stejně jako Německo. Extrémní pravice také uznává význam Číny, i když v menší míře.

Dvoji bezpečnostní obavy: Česká republika se ukazuje jako regionální průkopník ve zvyšování povědomí a přijímání opatření k boji proti čínským vlivovým operacím, ačkoli opoziční voliči jsou čínskými aktivitami znepokojeni pomálu. Panuje také široká shoda na Rusku jako bezpečnostní hrozbě, s výjimkou krajně pravicových a krajně levicových voličů. Rusko výrazně ohrožuje hodnoty 82 % koaličních voličů, Čína je vnímána jako ohrožení hodnot o několik procent méně (69 %). Naproti tomu opoziční voliči většinou nevnímají Čínu jako hrozbu pro své hodnoty. Část voličů opozice (více než 30 %) považuje za hrozbu i Spojené státy americké, primárně kvůli přesvědčení, že USA zatahují Českou republiku do války s Ruskem. Většina voličů napříč politickým spektrem má také obavy z krajně pravicového nacionalismu.

Různé názory na vojenskou pomoc, neochvějná podpora uprchlíků: Většina respondentů (71 %) věří, že Rusko je odpovědné za pokračující válku na Ukrajině. Mezi opozičními voliči převládá obava, že podpora

Ukrajiny a jejich občanů může být na úkor občanů ČR. Navzdory těmto obavám však mezi opozičními voliči zůstává pevná podpora závazku poskytovat ukrajinským uprchlíkům trvající podporu. V opozici také převládá názor, že poskytování vojenského materiálu Ukrajině by mohlo být vnímáno jako provokace Ruska. Zajímavé je, že pozoruhodný segment (52 %)¹ krajně pravicové Svobody a přímé demokracie (SPD), která je známá svým nacionalistickým postojem a typicky se staví proti působení v zahraničí, se od tohoto pohledu rozchází a uznává užitečnost takové pomoci při posilování sebeobránných schopností Ukrajiny.

Globální lídři v očích veřejnosti: Lídři jako Emmanuel Macron a Joe Biden se těší pozitivnímu obrazu, přičemž Macron je v Česku (76 %) nejpopulárnější. Tyto názory se různí jen mezi voliči krajně pravicových a levicových stran. Vladimir Putin je obecně vnímán nepříznivě (90 % všech respondentů), Si Ťin-pching čelí negativním postojům mezi koaličními voliči (89 %) a v menší míře (přes 40 %) mezi voliči většiny opozičních stran, kromě voličů krajní levice a krajní pravice. Popularitě ze strany opozičních voličů se těší i Viktor Orbán (více než 30 %).

Rozdíl mezi demokracií a liberální demokracií: Voliči koalice a většina opozičních voličů sdílí přesvědčení, že systém založený na demokracii, charakterizovaný principy rovnosti, lidských práv, svobod a právního státu je pro Českou republiku výhodný. Větší počet opozičních voličů však vyjadřuje nesouhlas, pokud jde specificky o označení liberální demokracie. To ilustruje částečný dopad antiliberálních narativů v českém informačním prostoru. I kvůli nim mají opoziční voliči tendenci vnímat současnou vládu spíše jako zástupce zájmů západních mocností než zájmů České republiky. To má přirozeně dopad na jejich úroveň důvěry ve vládu i parlament.

Klesající důvěra v média: Většina respondentů (72 %) považuje česká standardní mainstreamová média za spíše svobodná. Tato média jsou sledována voliči napříč politickým spektrem, naopak média známá šířením dezinformací zatím nemají významný dosah. Rozdíl však spočívá v míře důvěry: zatímco koaliční voliči obecně vyjadřují důvěru v česká mainstreamová média, opoziční voliči vykazují nižší stupeň důvěry v tyto zdroje. Roste přesvědčení, že média ovládá vláda nebo oligarchové a finanční skupiny, což poukazuje na rostoucí obavy z vlastnictví a vlivu v médiích.

Vznikající konsenzus o globálním oteplování a zelené tranzici: Voliči napříč politickým spektrem sdílejí shodu na tom, že globální oteplování je skutečným, nikoli vymyšleným problémem. Kromě toho existuje vzájemná shoda, že probíhající energetická krize představuje příležitost k urychlení přechodu k obnovitelným zdrojům energie.

Ochrana práv LGBTI+ a různé ideologické pohledy: Podpora práv LGBTI+ komunity roste. V roce 2023 se toto číslo vyšplhalo na 72 %, což zároveň představuje nejvyšší podporu v regionu. V rámci koaliční voličské základny převládá shoda na tom, že identita LGBTI+ není nemorální ideologie a že práva jednotlivců v této komunitě by měla být chráněna. Naproti tomu u většiny opozičních voličů existuje vnímání LGBTI+ jako ideologického postoje. Pokud však jde o zajištění práv pro LGBTI+ jednotlivce, názory v opozici vykazují rovnoměrnější rozdělení mezi souhlas a nesouhlas.

Jednotná důvěra ve vakcíny proti COVID-19, rozdílné názory na farmaceutické společnosti: Zatímco mezi voliči koalice i opozice panuje obecná shoda (72 %), že očkování proti COVID-19 nezvyšuje riziko předčasného úmrtí, rozdíly ve voličském vnímání farmaceutických společností jsou evidentní. Opoziční voliči

1 19 % zcela souhlasí, 33,3 % spíše souhlasí.

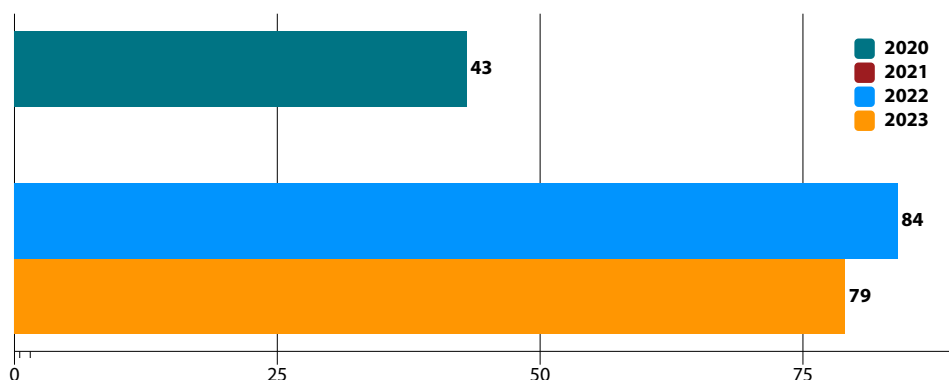
mají tendenci zastávat názor, že tyto společnosti skrývají skutečně účinnou léčbu různých nemocí, včetně COVID-19, kvůli jejich motivaci založené na zisku.

TRENDY V POHYBU: ZMĚNY NAPŘÍČ LETY

Po začátku ruské invaze na Ukrajinu **vnímání Ruska jako bezpečnostní hrozby** přirozeně prudce skočilo z 43 % v roce 2020 na 84 % v roce 2022. Za poslední rok ale nastal opačný, byť pomalý trend, kdy toto vnímání kleslo o 5 %. Podobně se také začal snižovat počet jednotlivců, kteří považují Rusko za hrozbu pro svou identitu a hodnoty, ze 72 % Čechů na 66 %. Tento trend odráží rostoucí únavu české společnosti z pokračující války na Ukrajině a následné znečitlivění vůči těmto tématům, které může mít v budoucnu dopad na podporu kroků ve prospěch pomoci Ukrajině. Na druhou stranu, důvěra v Rusko jako **strategického partnera** se zmenšila o více než polovinu a klesla ze 14 % v roce 2021 na pouhých 6 % v roce 2023.

Nevyprovokovaná ruská agrese proti Ukrajině patrně zvýšila povědomí o rizicích spojených s autoritářskými režimy, což pravděpodobně ovlivnilo i **vnímání Číny jako hrozby, které se meziročně zvýšilo** z 50 % na 60 %. Energetická krize způsobená závislostí na ruských zdrojích upozornila i na závislost českých (a evropských) dodavatelských řetězců na Číně a její možné důsledky do budoucna. Tchaj-wan je také důležitým faktorem v českém vnímání Číny. Zostřující se čínská rétorika a aktivity vůči Tchaj-wanu, a také události jako návštěva předsedkyně Sněmovny reprezentantů USA Nancy Pelosiové, přitáhly k této otázce větší pozornost. Veřejně viditelné posilování českých vztahů a spolupráce s Tchaj-wanem zároveň zdůraznilo hrozbu Komunistické strany Číny.

Pokud jde o **Spojené státy**, došlo k výraznému posunu **ve prospěch pozitivnějšího vnímání**. Počet Čechů, kteří považují USA za hrozbu, se snížil na polovinu z 30 % v roce 2018 na 16 % v roce 2023. Naopak 42 % Čechů považuje USA za strategického partnera, což představuje nárůst z 25 % v roce 2021. USA je stále více vnímáno jako spolehlivý partner, což pravděpodobně souvisí s vysoce pozitivním vnímáním NATO a jeho bezpečnostních garancí pro spojence.



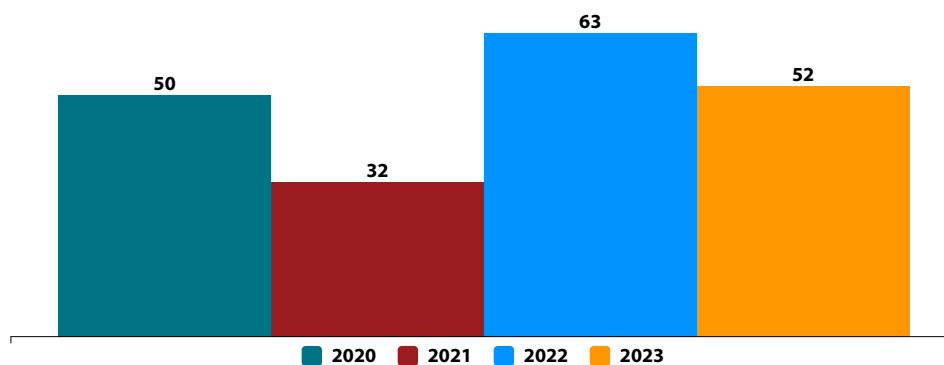
Graf 1: Vnímání Ruska jako bezpečnostní hrozby v průběhu let²

Výrazný propad zaznamenalo vnímání **ukrajinského prezidenta Volodymyra Zelenského**. V roce 2022 ho pozitivně vnímalo 83 % Čechů, v roce 2023 však toto číslo kleslo na 68 %. Dlouhotrvající válka, ekonomické napětí a nejisté vyhlídky do budoucna snížily celkovou angažovanost Čechů v ukrajinské situaci a potenciálně ovlivnily jejich názory na Zelenského. Zelenskyj se jako symbol ukrajinského boje stal také

2 Údaje za rok 2021 nejsou k dispozici.

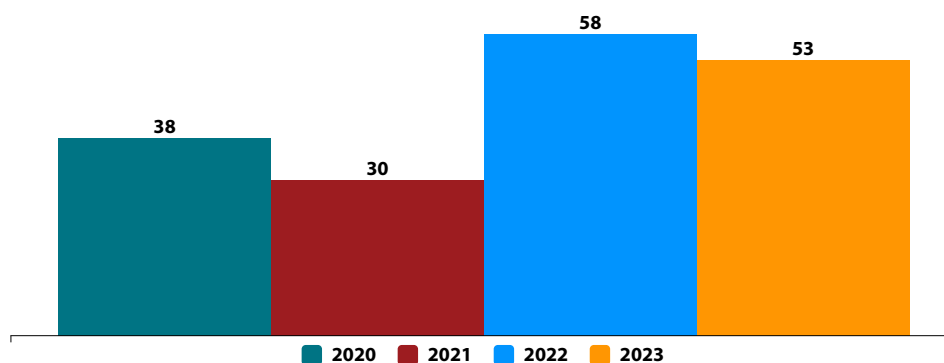
předmětem manipulativních obvinění, že se snaží zatáhnout Českou republiku, ale i NATO jako celek, do války. Podobné narativy ovlivnily i pohled na **amerického prezidenta Joea Bidena**, který se také propadl, i když méně výrazně, ze 72 % v roce 2022 na 67 % v roce 2023.

Důvěra Čechů ve vládu klesá, ale stále je nejvyšší v regionu. Současná míra důvěry ve vládu Petra Fialy 52 % představuje pokles z 63 % v roce 2022, což bylo také regionální maximum. Tato čísla jsou zároveň v kontrastu s rokem 2021, kdy vládě Andreje Babiše důvěřovalo pouze 32 % Čechů, což představovalo nejnížší regionální skóre. Pokles důvěry v České republice lze tedy lépe chápat jako návrat k průměrné úrovni důvěry. Tento posun může také odrážet řadu výzev a krizí, se kterými se Češi potýkají. Kritika vlády se soustřeďuje na její ekonomickou politiku, opožděnou či nedostatečnou pomoc občanům v čase krize, nebo nedostatečnou komunikaci s veřejností. Podle jiného nedávného **průzkumu** je současná vláda všeobecně vnímána jako nejhorší od roku 2014. Naproti tomu **důvěra v prezidenta** po zvolení prozápadně orientovaného Petra Pavla vzrostla o 42 %.



Graf 2: Důvěra Čechů vládě

Důvěra v média od roku 2022 zaznamenala mírný, pětiprocentní propad - v současnosti důvěřuje médiím 53 % Čechů. Toto číslo je však vyšší než v roce 2021, kdy standardním mainstreamovým médiím důvěřovalo pouze 30 % Čechů. Svou roli mohla sehrát změna vlády koncem roku 2021, kdy Češi mohli vnímat pozitivně snižování vlivu bývalého premiéra Andreje Babiše, zvláště po jeho volební porážce a neschopnosti ovládnout české veřejnoprávní médium. Zásadní je poznamenat, že Babiš donedávna **vlastnil** největší mediální společnost v České republice MAFRA přes společnost Agrofert (po dobu politického působení A. Babiše ve svěřenském fondu). Na druhou stranu ve srovnání s rokem 2020 se nyní více Čechů domnívá, že média ovládá vláda (36 % v roce 2020, 47 % v roce 2023) nebo oligarchové a finanční skupiny (39 % v roce 2020, 48 % v roce 2023), což poukazuje na rostoucí obavy z vlastnictví a vlivu médií.



Graf 3: Důvěra ve standardní mainstreamová média od roku 2020

Za zmínku stojí, že podpora **práv LGBTI+** jednotlivců zaznamenala již vzpomínaný pozoruhodný nárůst. V roce 2020 tato práva podpořilo 56 % Čechů, v roce 2023 se toto číslo vyšplhalo na 72 %, což zároveň představuje nejvyšší podporu v regionu.

PROCHÁZKA MEDIÁLNÍ SCÉNOU: TRENDY KONZUMACE MÉDIÍ

Většina Čechů (72 %) se domnívá, že česká média jsou spíše nebo zcela svobodná. Důvěra v média však za vnímáním svobody médií zaostává s 53 %. Vzorce konzumace médií v České republice odhalují rozmanité spektrum preferencí a přesvědčení.

Veřejnoprávní média, Česká televize a Český rozhlas, přitahují vzdělané konzumenty, s mírnou převahou vysokoškolsky vzdělaných jedinců. Toto publikum je rovnoměrně rozděleno mezi venkovské a městské oblasti, ačkoli městští konzumenti mírně převažují. Významným trendem mezi konzumenty těchto médií je jejich silná podpora členství v EU, NATO a podpora evropské integrace. Za klíčové strategické partnery považují Spojené státy, Spojené království, Německo a Francii, čímž preferují západní směřování zahraniční politiky. Názory na bezpečnostní hrozby jsou mírně rozmanité. Zatímco podstatná část pravidelných i občasných konzumentů vnímá Rusko (90 %) a Čínu (91 %) jako potenciální bezpečnostní hrozby, značná část pravidelných konzumentů (50 % u Ruska a 52 % u Číny) zůstává ohledně tohoto vnímání nejistá. Je zajímavé, že zatímco většina (55 %) pravidelných konzumentů nepovažuje Spojené státy za bezpečnostní hrozbu, značné procento lidí (46 %) si tímto vnímáním stále není jisté. Mezi těmito konzumenty je svoboda médií předmětem úvah. Většina se domnívá, že média v České republice jsou svobodná, ale značné procento si není jisto mírou nezávislosti médií. Úroveň důvěry v různé instituce kolísá. Zatímco vláda se ve výzkumu těší poměrně vysoké míře důvěry, existuje značná míra nejistoty, pokud jde o důvěru parlamentu. Ozbrojené síly a prezident jsou obecně důvěryhodnější, i když důvěra ve standardní mainstreamová média je poněkud nejistá. Z hlediska politické příslušnosti se většina konzumentů hlásí k současným koaličním stranám, ale také je pravidelně konzumuje 65 % voličů mimovládní Sociální demokracie.

Na druhou stranu **populární soukromá média** jako Mladá Fronta/iDnes, Právo/Novinky.cz nebo Blesk přitahují převážně mladší čtenáře, především jednotlivce ve věku 18 až 34 let. Tito čtenáři jsou z velké části vysokoškolsky vzdělaní lidé pocházející z městských oblastí, zejména z Prahy. Jejich názory na evropskou integraci se shodují se sledovateli veřejnoprávních médií, protože také vyjadřují silnou touhu zůstat v EU a NATO. Německo, Spojené státy, Francie a Spojené království jsou považovány za zásadní strategické partnery. Vnímání bezpečnostních hrozeb mezi těmito čtenáři je zajímavé. Zatímco Rusko je mnohými považováno za bezpečnostní hrozbu, značný počet čtenářů (44 % pravidelných a občasných) si tímto vnímáním není jistý. Podobný vzorec existuje pro Čínu. Spojené státy nejsou mezi těmito čtenáři široce vnímány jako bezpečnostní hrozba. Svoboda médií je téma, které přitahuje pozornost, značné procento se zatím domnívá, že média v České republice jsou svobodná. Tito čtenáři obecně důvěřují vládním institucím, včetně vlády, parlamentu, ozbrojených sil, prezidenta a standardních médií. Z hlediska politických preferencí by většina hlasovala pro současnou koalici, mezi těmito čtenáři však převažuje koalice Piráti+STAN.

Soukromé televizní stanice jako TV Nova a TV Prima oslovují o něco starší publikum, především jednotlivce nad 55 let nebo mezi 35 a 54 lety. Tato média jsou preferována ve venkovských oblastech, s rozdíly v různých regionech. Názory na evropskou integraci jsou smíšené a mnoho pravidelných i občasných konzumentů (spolu 82 %) zůstává ohledně NATO nejistých. Preference strategických partnerů se u pravidelných a příležitostných konzumentů liší. Pravidelní konzumenti mají tendenci zdůrazňovat význam Číny jako strategického partnera, zatímco panuje nejistota ohledně toho, zda je Rusko bezpečnostní hrozba. Někteří konzumenti považují Čínu za bezpečnostní hrozbu a značný počet občasných konzumentů za bezpečnostní hrozbu považuje Spojené státy. Úrovně důvěry a názory na svobodu médií vykazují výrazné

rozdíly. Pravidelní konzumenti často vyjadřují nejistotu ve své důvěře, zatímco příležitostní konzumenti mívají nižší důvěru v různé instituce, zejména vládu. Pokud jde o politické preference, většina konzumentů těchto médií se přiklání k populistické straně ANO v čele s bývalým premiérem Andrejem Babišem.

Média známá šířením dezinformací, jako jsou Parlamentní listy, CZ24 News nebo AC24, v České republice nepřitahují většinové publikum (75 % respondentů tato media nekonzumuje). Pravidelnými čtenáři jsou především jednotlivci ve věku 55 let a starší, příležitostní čtenáři spadají do věkového rozmezí 35–54 let. Pravidelní čtenáři mívají nižší vzdělání, zatímco příležitostní čtenáři mají většinou středoškolské vzdělání. Čtenáři těchto médií se přiklánějí spíše k vystoupení z EU a NATO. Považují Rusko za důležitého strategického partnera a nevnímají ho jako bezpečnostní hrozbu. Čína není široce vnímána jako bezpečnostní hrozba. Na druhou stranu jsou Spojené státy často považovány za bezpečnostní hrozbu občasnými čtenáři těchto médií. Většina čtenářů nevěří, že média v České republice jsou svobodná. Úroveň důvěry je obecně nízká, s omezenou důvěrou ve vládu, parlament, ozbrojené síly, prezidenta a standardní média. Z hlediska politických preferencí pravidelní čtenáři volí spíše krajně pravicovou stranu Svoboda a přímá demokracie (SPD), zatímco příležitostní čtenáři mají různé politické preference (16 % z nich jsou voliči současné koalice).

OSOBITÉ POSTAVENÍ ČESKA V REGIONU: ZÁVĚR A DOPORUČENÍ

Češi mají v porovnání s ostatními zeměmi v regionu střední a východní Evropy jasno v potenciálních hrozbách pro svou bezpečnost a hodnoty, rozlišování strategických partnerů a v české příslušnosti k mezinárodním strukturám. Výrazně odlišné postoje českých občanů v průzkumu v porovnání s regionálními sousedy vyvolává otázku ohledně klíčových faktorů přispívajících k uvedeným postojům.

Jedním z těchto významných faktorů je **stabilní politické prostředí bez extremistických a autoritativních tendencí vládnoucích stran** a v poslední době také bez předčasných voleb. Tato umírněnost politických preferencí přispívá k centrističtějšímu a vyváženějšímu politickému diskurzu. Zatímco některé země v regionu se potýkají s politickými turbulencemi, Česko si udržuje relativně stabilní politickou scénu. Nejenže zmírňuje riziko polarizace, ale také podporuje pocit národní jednoty. Je však třeba poznamenat, že zatímco důvěra vlády je nejvyšší v regionu, v absolutních číslech zůstává relativně nízká. **Přítomnost kvalitních veřejnoprávních a mainstreamových médií** spolu s **aktivní občanskou společností** je zase zásadní pro udržování zdravé infosféry, kde dezinformační kampaně nemají významný dopad. **Dezinformace a škodlivý zahraniční vliv tak zůstávají na okrajích mediálního i politického spektra** a neudávají trendy v mainstreamové veřejné debatě. I tyto faktory pomáhají Česku stabilně se držet prodemokratické, prozápadní trajektorie.

I když česká společnost momentálně patří mezi nejméně zranitelné v regionu, je nanejvýš důležité nebrat tento trend jako samozřejmost. Průzkum Globsec Trends 2023, stejně jako další sociologické **průzkumy**, podtrhuje mimo jiné znepokojivý trend, a to **přetrvávající nejistotu přibližně třetiny obyvatelstva v klíčových otázkách** o směřování jejich země. Jedno z největších rizik pro narušení české jednoty představuje právě scénář, ve kterém by tato podstatná část obyvatelstva podlehla dezinformačním narativům, které se snaží nabourávat demokratické hodnoty a instituce. Uvedené narativy by mohly navázat na klesající důvěru ve vládu či šířící se představu, že česká média nejsou nezávislá. Tento nastupující trend představuje významnou hrozbu, zejména pro jednotlivce, kteří se potýkají s ekonomickou nejistotou. Lidé, kteří se pohybují v nestabilní finanční situaci, jsou často zranitelnější vůči lákadlům populistických stran a politiků.

Pro udržení a posílení odolnosti společnosti musí **česká vláda nejen obnovit, ale i zintenzivnit podporu budování zdravého infoprostoru**. Legislativní řešení problému dezinformací se ukazuje jako velmi komplikované už jen kvůli náročnosti definice samotného pojmu. **Vláda by proto měla fungovat hlavně jako koordinátor** aktivit v oblasti potírání dezinformací. Jednak jde o iniciativy, které se budují na jednotlivých ministerstvech, implementaci opatření na regionální úrovni, ale i celospolečenský přístup v podobě spolupráce s občanskou společností, médií i soukromým sektorem.

Strategická komunikace je další součástí budování odolnosti. Je zásadní reagovat na obavy obyvatelstva a budovat důvěru poskytováním jasných a přesvědčivých sdělení, která rezonují s jeho potřebami a aspiracemi. Aby vláda řešila deficit důvěry, měla by proaktivně zveřejňovat informace o své činnosti, rozhodnutích, výdajích a cílech. Nedílnou součástí této komunikace musí být politická **neutralita a meziresortní koordinace komunikace**. Nezaujatá a shodující se vyjádření jsou důležitým začátkem odbourávání nedostatku důvěry. Hlavně v čase náročných ekonomických podmínek by strategická komunikace měla **zdůrazňovat řešení, ne problémy**. **Positivní součástí strategické komunikace** by také měla obsahovat **narativy podporující národní identitu** založené na příbězích z české historie a kultury. Tyto příběhy by se měly opírat právě o hodnoty, které podle průzkumu českou společnost spojují, a to **hodnoty demokratické, charakterizované principy rovnosti, lidských práv, svobod a právního státu**. Proaktivní budování pozitivního národního narativu pomůže omezit úrodnou půdu pro protidemokratické dezinformační narativy, které cílí na nejisté zranitelné skupiny.

Vzdělávací aktivity v oblasti informační gramotnosti a komunikační kampaně musí probíhat celoplošně. To se v první řadě týká geografické dimenze. Podobné aktivity nesmí být soustředěny pouze v hlavním městě, ale probíhat ideálně **ve všech regionech ve spolupráci s lokálními aktéry** jako jsou místní zastupitelstva, městské knihovny či oblastní školy a komunitní centra. Druhá důležitá dimenze jsou **cílové skupiny**. Kromě tradičních aktivit zaměřených na děti ve školním věku nebo na druhé straně seniory **je nutné neopomínat dospělé lidi v produktivním věku**. V tomto případě je obzvláště důležité budovat narušenou důvěru v instituce, snižovat byrokratickou zátěž a celkově zkvalitňovat služby státu, zejména v době krize. Vzdělávací aktivity, kde mohou iniciativu podpořit například zaměstnavatelé, by měly respektovat princip dobrovolnosti a soustředit se na praktická témata zájmu, například na ekonomické důsledky (finanční) podpory dezinformačních aktérů pro již tak ekonomicky zranitelné části obyvatelstva.

Závěrem je důležité pokračovat ve veřejné diskusi **o potřebném udržitelném obchodním modelu médií**, který by jim umožnil pokračovat v nezávislé a kvalitní novinářské práci. Potřeba přežití na dnešní dynamické mediální scéně často vede k ukvapenému uveřejňování plně neověřených informací, odchylování se od etických standardů novinářské práce a k senzacionalismu. Nový obchodní model bude pro tuto sféru potřebný pro obrácení trendu klesající důvěry v média a jejich nezávislost.